

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В РАМКАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті охарактеризовано основні принципи неперервної освіти, що полягають у системному поєднанні самоосвіти, оптимального розподілу часу, людиноцентризму, творчості, саморефлексії. Основну увагу звернено на аналіз складових елементів творчої особистості дорослих. Авторами проаналізовано фактори та методику розвитку творчого потенціалу в рамках неперервної освіти. Причиною виникнення творчості є суперечність між вже відомим (стереотипом) та генеруванням оригінальних ідей вирішення проблеми. Виявлено, що рушійною силою розвитку особистості більшою мірою є зовнішня та внутрішня мотивація. Самомотивація ж пов'язана із здобуттям інформації в рамках особистих зацікавлень, відчуттям задоволення від результатів успішного оперування новими знаннями, кар'єрним зростанням, цінністю на ринку праці, соціалізацією особистості. У розвідці також наведено можливу структуру творчої особистості дорослого учня, до якої, на думку авторів, входять пізнавальна та мотиваційна складова, а також особисті якості людини. Проаналізовано умови та засоби розвитку творчих здібностей особистості в рамках формальної та неформальної освіти. Стверджується, що у цьому ракурсі значний вплив на учня чинить середовище, в якому відбувається здобуття нових знань та їх використання, а також активні та нестандартні методи, які застосовує педагог під час очного чи дистанційного освітнього процесу. Виявлено, що проблемне навчання сприяє динаміці творчого мислення особистості, різносторонньому аналізу ситуації та креативному вирішенню проблеми, вмінню дискутувати та приймати чужі конструктивні ідеї. У статті також стверджується, що одним із способів розвитку творчих здібностей дорослих є розробка власних проектів, бізнес-планів, написання статей, у яких розкрито досвід роботи, теоретичні та практичні положення наступних розробок.

Ключові слова: творчість, мотивація, проблемне навчання, ділові ігри, імітаційні методи.

Постановка проблеми. У зв'язку з впровадженням все нових і нових прогресивних технологій та постійним оновленням потоку корисної інформації сучасна людина безперервно прагне здобувати все нові й нові знання, які стають засобом соціалізації, кар'єрного зростання, і найважливіше – особистісного розвитку. Як стверджує К. Лоренц, «життя є пізнанням». Тому на сьогодні актуальною проблемою є дослідження специфіки, принципів та методів безперервної освіти впродовж життя.

Згідно з Дамаською декларацією Міжнародної ради з освіти дорослих «Освіта впродовж життя є багатостороннім діалектичним процесом, що побудований на повсякденному досвіді й позначений інтенсивними зусиллями для розуміння складних даних і фактів. Він передбачає повторення або імітацію різних дій та операцій, а також являє собою процес особистої творчості та оволодіння особливими навичками» [1]. Оскільки важливим чинником здобуття знань є прояв креативності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз теми дослідження дозволив виявити той факт, що значна кількість вчених акцентують свої наукові пошуки саме на формуванні та розвитку структурних компонентів творчості та обдарованості дітей. У педагогіці та психології проблема творчості дорослих стала об'єктом зацікавлення вчених відносно недавно. До основних аспектів дослідження вказаного питання зверталися: М.В. Ілляхова [3], В.А. Кан-Калик [4], Л.Б. Лук'янова [7], О.І. Мілашовська [8], С.О. Сисоева [10] та ін.

Метою статті є висвітлення шляхів розвитку творчого потенціалу дорослих.

Виклад основного матеріалу дослідження. Період дорослості визначальний у житті людини. Для нього характерна низка властивостей: сформованість світогляду та набору цінностей, наявність досвіду, формування кар'єри та створення сім'ї, прагнення до самореалізації тощо. У період зрілості людина здатна критично мислити, приймати рішення та нести за них відповідальність. У зв'язку з інформаційно-технологічним прогресом зростають і вимоги роботодавця до обраного працівником алгоритму вирішення проблем. Раніше засвоєний фахівцем порядок дій у складній ситуації досить часто виявляється малоефективним. Сьогодні значним попитом на ринку праці користується професіонал-ентузіаст, який здатний рушити стереотипи, створювати нові алгоритми вирішення завдань та постійно підвищувати свою кваліфікацію. Отже, самомотивація стає рушійною силою для зростання рівня знань дорослої людини. Проте, ми не можемо її розглядати лише зі сторони кар'єрного росту. Самомотивація освіти дорослих пов'язана також і з задоволенням особистих зацікавлень, відчуттям задоволення від результатів успішного оперування новими знаннями. Як зазначає Є. Солодова, «рівень освіченості людини тим вище, чим ширше сфера діяльності і вище ступінь невизначеності ситуацій, в яких вона здатна діяти самостійно. Чим більш широким спектром можливих способів діяльності вона володіє, тим ґрунтовнішим є вибір одного з таких способів» [11, с. 245].

Для безперервної освіти характерними є такі принципи:

- принцип самоосвіти передбачає активність особистості у напрямі постійного оновлення знань та успішного їх використання у повсякденній діяльності;

- принцип оптимального часового розподілу полягає у раціональному розподілі власного часу на вивчення та засвоєння нової інформації;

- принцип системності пов'язаний із системним запам'ятовуванням, що є важливим для якнайповнішого запозичення нового та застосування на практиці вироблених умінь;

- принцип людиноцентризму спрямований на розкриття індивідуальності людини, сприяє саморозвитку особистості, утвердженню інноваційного мислення та її духовного збагачення;

- принцип розвитку творчих здібностей полягає у поглибленні креативного потенціалу дорослих;

- принцип саморефлексії має за основу визначення форми та напрямку здобуття знань, їх осмислення та визначення «слабких місць» для заповнення корисною інформацією, створення комфортного середовища для сприйняття нового.

«Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення» [2, с. 326]. Вона, як важливий компонент пізнання, є необхідною для розкриття індивідуальності дорослих. Основна її мета – це створення чогось нового, оригінального за допомогою власних здібностей та обдарованості. Причиною виникнення творчості є суперечність між вже відомим (стереотипом) та генеруванням оригінальних ідей вирішення проблеми.

Розвиток творчого мислення у дорослих є основною ціллю педагога у рамках формальної та неформальної освіти. Важливою у цьому напрямі є мотивація, яка сприяє пошуку й реалізації нових прийомів і методів навчання, підвищенню рівня їх фахової підготовки, формуванню впевненості у власних силах і можливостях. Низька мотивація до творчої діяльності чи її відсутність не може призвести до успішних результатів.

Творча мотивація може спонукати кількома чинниками: зовнішніми (зміцнення професійного та матеріального становища, допомога суспільству тощо) та внутрішніми (задоволення пізнавальних інтересів, потреба у самовираженні). Внутрішня мотивація пов'язана саме з бажанням особистості засвоїти нові знання та створити оригінальний продукт. Тиск суспільства та роботодавця у цьому випадку повністю відсутній.

Розроблену нами структуру творчої особистості дорослих зображено на рис. 1.

Пізнавальна складова структури творчої особистості дорослого учня має в основі отриманий досвід під час здобуття вищої освіти та здійснення професійної діяльності. Відкритість новим знанням, прагнення до поглиблення вивченого, інноваційність мислення сприяє розвитку творчих здібностей.

Незамінним складником творчої діяльності є уява. Як стверджував А. Ейнштейн, вона є «важливіша за знання, тому що знання обмежені. Уява ж охоплює все на світі, стимулює прогрес, і є джерелом еволюції». Розвинута у підлітковому віці уява допомагає дорослій людині швидше змодельовувати кінцевий результат розв'язання поставленої проблеми та визначити необхідний набір засобів досягнення мети. Вона, як важливий інструмент творчості, на початковому етапі допомагає створити образи винаходу з опорою на схеми, а згодом сприяє розробці зовсім нових об'єктів.

Набір особистих якостей дорослого також впливає на розвиток їх творчих здібностей. Уміння досягати

поставленої мети та критичне оцінювання результатів сприяє безперервній роботі над собою.

Значний вплив на розвиток творчої особистості здійснює середовище, яке її оточує. На нашу думку, це має бути саме творчо-освітнє середовище, «середовище, що сприяє вільному розвитку активної особистості, це середовище, що найбільшою мірою забезпечує можливості розвитку свободи і активності» [6].

У рамках формальної та неформальної освіти дорослих створює умови творчого середовища саме

навчальний заклад, у якому здобувають нові знання студент, педагоги та група студентів, які націлені на творчу, пізнавальну діяльність. Творча атмосфера закріплює позитивне відношення до навчального процесу, зацікавлює, породжує установку на активне засвоєння інформації та вироблення нових умінь та навичок.

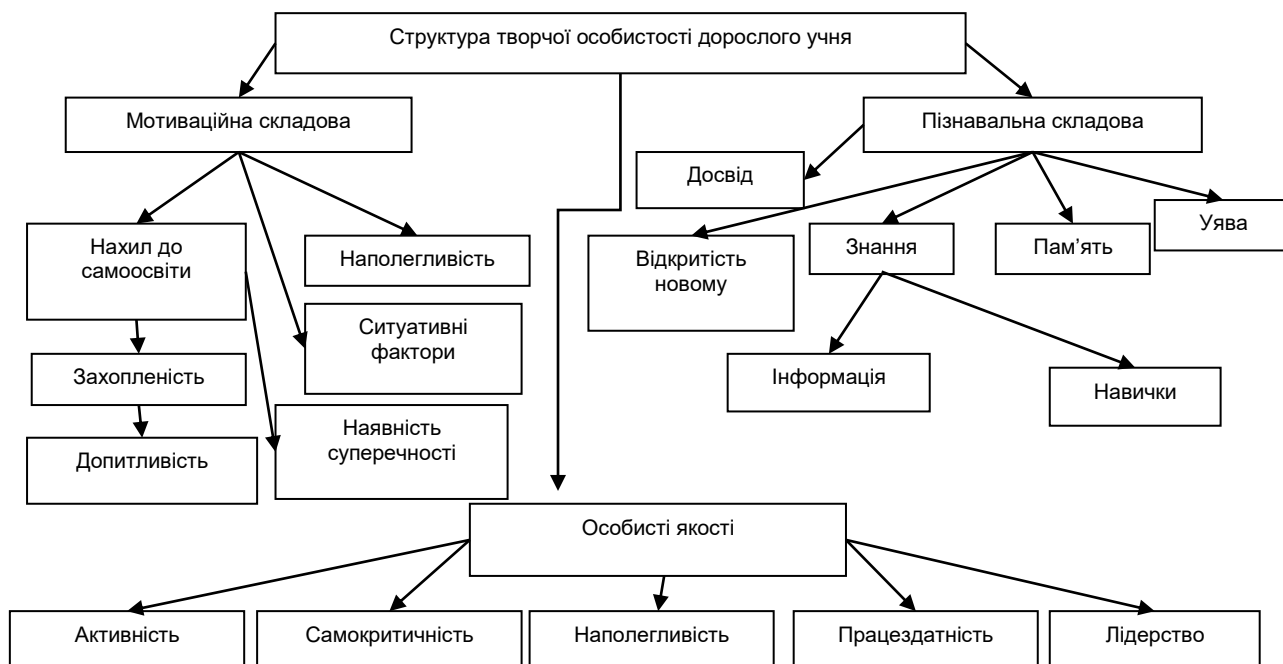

Рис. 1. Структура творчої особистості дорослого учня

Здійснюючи пошук нової інформації, потрібно вміло відбирати саме ті відомості, які потрібно для розкриття тієї чи іншої проблеми. У. Черчіль сказав: «Хто володіє інформацією, той володіє світом». Дорослий для успішного здобуття знань має вміти шукати інформацію та відсіювати сторонню. Цьому, насамперед, він має навчитися під час навчального процесу в межах освітніх закладів під час виконання різного роду завдань.

Умови та засоби розвитку творчих здібностей дорослих учнів схематично зображено нами на рис. 2.

Одним із методів розвитку творчого потенціалу дорослих є проблемне навчання. Він є основою тренування творчого мислення особистості, тобто вміння аналізувати та узагальнювати інформацію, бачити альтернативні рішення, співставляти раніше

відомі та нові шляхи розв'язання проблеми, передбачати можливі способи розвитку ситуації тощо.

Ефективними для розвитку творчого потенціалу дорослих є використання імітаційних методів навчання. Основою наведеної методики є значна аналітична діяльність дорослого учня, пошук шляхів вирішення проблеми та подальше їх застосування у професійній діяльності.

Ігрові методи у процесі навчання дорослих передбачають інтенсивний обмін інформацією, розвиток самостійності та професійних навичок, вміння вести конструктивну розмову та взаємодопомогати у складних професійних ситуаціях. «У ході ділової гри слухачі в спеціально змодельованих умовах вчать оперативно аналізувати можливі виробничі ситуації, приймати оптимальні рішення, вести пошук несправностей на основі певних параметрів, обирати найдоцільніший технологічний процес, вирішувати економічні проблеми підприємства тощо» [9].

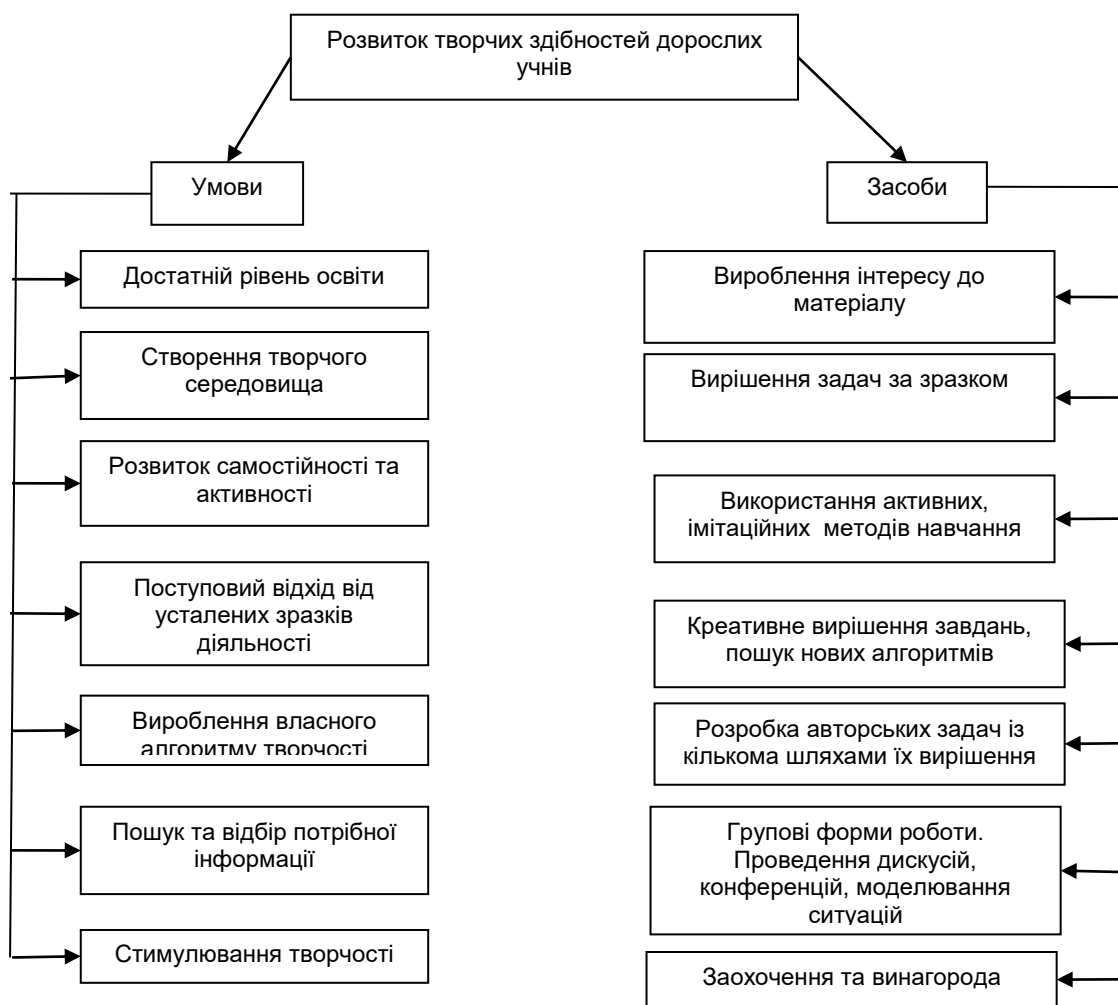

Рис. 2. Умови та засоби розвитку творчих здібностей дорослих

Викладач, як інструктор-консультант, вміло задає ситуацію професійної гри, розподіляє ролі, керує процесом розв'язання проблеми. Групи слухачів мають представити власний розроблений порядок дій.

Імітаційні методи розвивають уяву особистості. Під час моделювання тієї чи іншої ситуації людина сприймає її як реальну, а для цього до дрібниць відтворює у себе в голові задані параметри професійної гри, виробляє стратегію поведінки, передбачає вірогідні шляхи розвитку подій та обирає свій спосіб вирішення завдання.

Отже, під час ділової гри теоретичні знання застосовуються на практиці. Можна навести кілька варіантів навчальних ігор під час вивчення дисципліни «Педагогіка»:

- відтворення складової уроку;
- розв'язання педагогічної ситуації;
- гра-імпровізація на задану тему «Фактори розвитку колективу», «Стилі спілкування», «Особистість класного керівника» тощо.

Досить популярним для розвитку творчих здібностей дорослих є науково-дослідна робота (написання статей, дипломних (магістерських) робіт тощо). Ця форма діяльності сприяє, насамперед, співпраці викладача та студента, виробленню останнім власного стилю подачі інформації, самостійній розробці

та опису проблеми, оптимального шляху її вирішення тощо.

Надзвичайно дієвим сьогодні залишається метод проєктів, який спрямований на вирішення конкретної ситуації чи проблеми. Названий метод сприяє критичному та дивергентному мисленню особистості, розвиває вміння презентувати аудиторії свої ідеї, доводити доцільність їх використання та прогнозувати результати реалізації. У залежності від навчальної мети можемо виокремити такі види проєктів як: дослідницькі, творчі, рольові, інформаційні, ознайомчо-орієнтовані та практично-орієнтовані. Спільною для них особливістю є те, що їх презентація можлива лише за умови аналітичного опрацювання значного пласта інформації, систематизації та аналізу матеріалу, вироблення власного погляду на вирішення ситуації. Сьогодні в системі освіти активно застосовують під час підвищення кваліфікації саме творчі проєкти, а саме написання есе, та дослідницькі – написання наукових статей, тез тощо. Великою перевагою цього методу вбачаємо у тому, що інформація, яку здобуває пошуковець, засвоюється набагато швидше, чим під час репродуктивного навчання.

До одних із найпродуктивніших форм розвитку особистості належить тренінг. Він дає можливість за короткий час засвоїти великий пласт інформації,

виявити так звані «пробіли» у знаннях і брак умінь та навичок. Тренінг дозволяє у невеликому колі об'єднаних спільною метою людей скорегувати та виробити нові форми поведінки. Під час цієї форми роботи використовуються різноманітні вправи: самопрезентація, візуалізація, лінгвістичні тренування, ейдос малювання тощо.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших досліджень. Отже, результатом творчого підходу до здобуття освіти дорослими може стати добре засвоєна нова інформація, яка сприятиме вдало розробленим проектам та новим методам, постійному прояву креативу під час професійної діяльності. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі психологічної складової розвитку креативності дорослих, розробленні та впровадженні відповідних тренінгів.

Список використаних джерел:

1. Гамбургская декларация об обучении взрослых [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hamburg_decl.shtml.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375с.

N. Marchenko, PhD in Pedagogical Sciences
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine,
O. Subina, PhD in Pedagogical Sciences
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

3. Ілляхова М.В. Андроґічні принципи формування креативної особистості / М.В. Ілляхова // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (16-20 вересня 2014 року, м. Київ). – К.: Ін-т обдаров. дитини, 2014. – С. – 252-259.

4. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество учителя / В. А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. – М, 1987. – 159с.

5. Концепція освіти дорослих в Україні / [Уклад. Л. Лук'янова]. – Ніжин, 2011. – 24 с.

6. Корчак Я. Право ребенка на уважение / Я. Корчак. – М., 1990. – С. 175–194. – (Педагогическое наследие).

7. Лук'янова Л. Чинники мотивації навчання дорослої людини [Електронний ресурс] / Л. Лук'янова. – Режим доступу: http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/1426/Rocznik%2015%20pdf%20p%20oligraficzny_33.pdf.

8. Мілашовська О.І. Розвиток творчих здібностей студентів у навчальному процесі / О.І. Мілашовська // Ефективна економіка. – 2013. – № 11.

9. Синенко Н. Особливості навчання дорослих [Електронний ресурс] / Н. Сидоренко. – Режим доступу: <http://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=748>.

10. Сисоева С. О. Творчість як умова самореалізації особистості / С. Сисоева // Професійно-художня освіта України: зб. наук. праць. – К.-Черкаси, 2003. – Вип. 2. – С. 19–29.

11. Солодова Е.А. Новые модели в системе образования: Синергетический подход: учеб. пособие / Е. А. Солодова ; [предисл. Г. Г. Малинецкого]. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 344 с.

Надійшла до редколегії 11.11.2019

DEVELOPMENT OF CREATIVE PERSONAL ABILITIES IN CONTINUOUS EDUCATION

The article describes the basic principles of continuing education, which consist in the systematic combination of self-education, optimal distribution of time, human-centrism, creativity, self-reflection. The main attention is paid to the analysis of the constituent elements of the creative personality of adults. The authors analyze the factors and methods of developing creative potential in the context of continuing education. The reason for the creation of creativity is the contradiction between what is already known (stereotype) and the generation of original ideas for solving the problem. It is revealed that the driving force of personality development is to a greater extent external and internal motivation. Self-motivation is connected with acquiring information in the framework of personal interests, a sense of satisfaction from the results of successful operation of new knowledge, career growth, value in the labour market, socialization of personality. The exploration also outlines the possible structure of the creative personality of an adult student, which, according to the authors, includes the cognitive and motivational component, as well as the personal qualities of the person. Conditions and means of development of personality's creative abilities within the framework of formal and non-formal education are analyzed. It is argued that in this perspective a significant influence on the student has an environment in which the acquisition of new knowledge and their use, as well as active and non-standard methods used by the teacher during the full-time or distance learning process. It is revealed that problematic learning contributes to the dynamics of creative thinking of the individual, versatile analysis of the situation and creative problem solving, the ability to discuss and adopt other constructive ideas. The article also states that one of the ways to develop the creative abilities of adults is to develop their own projects, business plans, writing articles that reveal work experience, theoretical and practical provisions of the next developments.

Keywords: creativity, motivation, problem-based learning, business games, imitation methods.